

Druță “Ultima lună de toamnă” sau tragicul vieții privit prin filiera dorului

În viață sunt momente când îți pare că totul e pierdut, când sufletul ți-e bântuit de dor și de deznădejde și ți-ai dori măcar un pic de fericire din partea copiilor. Dar cât de important e că bunătatea, tactul, demnitatea, simțul datoriei față de părinți, față de copii, față de apropoale nostru să ne domine mereu în toate acțiunile. Relațiile nici pe departe obișnuite dintre părinți și copii sunt zugrăvite în chip măiestrit de I. Druță în nuvela “**Ultima lună de toamnă**”. Simplitatea concepției e un prim însemn al talentului care pune accentul pe capacitatea de a se manifesta prin trăsături de caracter distincte, prin mesaje etice importante, “care n-au voie să fie alambicate în construcții verbale bizare, străine firii personajelor”. Reflecțiile senine sau amărui asupra vieții trăite nu ne înfățișează o criză a “conștiinței patriarhale” a eroului din nuvelă, ci lumea bogată și complexă a sufletului, atât de sensibilă la transformări impetuase ale realității.

După părerea lui Haralambie Corbul opera poartă amprenta unei mentalități profund populare. La Druță întâlnim motivul popular – dorul – care e mai cu seamă unul “baladesc”, adică “balada bătrânului Tata” din operă.

Sintagma – titlul operei “Ultima lună de toamnă” presupune nu numai “vremea musafirilor în Moldova”. “Ultima lună” mai e și cea din urmă etapă a vieții unde omul în etate reflectează asupra existenței trăite, asupra succeselor și insucceselor, asupra tăcerii omului pe pământ, asupra morții. Dorul de viață, de copii, de părinți e mai acut anume în ultima lună de toamnă a vieții. Părinții au copii, acești copii cresc mari, fiecare își găsește un rost în viață, își caută destinul, și la un moment dat rămân bătrânii singuri și duc dorul, tânjesc, cum e și firesc după copii: “*Mătușa face focul, vreascurile trosnesc harnic, mistuite de o singura soartă fierbinte și zâmbește, furată de gânduri, bătrâna. Focul din vatră e vechiul ei tovarăș care a ajutat-o să încălzească, să hrănească, să-și crească odraslele și cu toate că a rămas singurică, atunci când vede un foc încins, i se pare că se grăbesc să vie toți cei care au împărțit odată căldura acestei vetre*”.

Rămași singuri în casa părintească, bătrânii, mai ales mama, așteaptă când la fereastră, când la poartă să le vină copiii, dar ei nu mai vin. “*Sara se lasă peste tot și femeia stă împietrită de o mare tulburare, cu privirea pierdută în lungul drumurilor. E tăcută și buna noastră mama. A ieșit acum, ca și în multe alte seri, la porțiță să ne aștepte*”.

Întruchiparea motivului central al operei – dorul – e Tata și mama. Acest motiv caracterizează de astfel întreaga operă druceană, dându-i din profund accent liric. Tata, protagonistul operei expediind fiilor telegramă că e, chipurile, bolnav și-i așteaptă, se îmbolnăvește cu adevărat (căci e boala dorului de copii), neputând suporta fărâncicia, falsul, minciuna.

“Tata oftează a pagubă și-și pipăie grumazul:

– *Uite aici, la încheietură, mă frige.*

... – *Da oare să le trimitem că ești pe pat de moarte?”*

Bătrânii analizează cauzele înstrăinării copiilor, căci după ce și-au făcut “datoria” se așteaptă la mai multă dragoste, căldură, atenție sufletească. Însă copiii își au alte bucurii, interese, preocupări. De aceea atitudinea lor față de cei care le-au dat viață rămâne într-o oarecare măsură “ritualică”. Părinții se întorc retrospectiv în planul trecutului, astfel compensând lipsa și dorul ce îl simt pentru copii:

“– Unde-s spânzurații ceia? Măi dracilor! Ia, cin ’mă descălță îi dau bomboane.

Ne cheamă pe noi. Cum se îmbată, uită că am crescut, că ne-am risipit prin lume.

– *Au să vie. Să ții minte ce-ți spun, zicea mama.*

– *Las ’dar. Aștept până vin ei”.*

Tata nu înțelege din ce cauză copiii întârzie. Să vină să-i viziteze, ce-i face să uite drumul spre casă.

“– Am fost prost, iaca, n-am adunat avere...Că, de-aș avea un ulcior de galbeni ca moșul cela din poveste, să vezi cum mi-ar alerga odraslele. Dar, cum v-am spus, am fost prost, n-am adunat avere”.

Părinții sunt prezentați ca iște firi poetice, trăiesc “până la paroxism bucuriile și durerile existenței lor, dramele ei”. Știu prețul umorului și al ironiei, sunt plini de demnitate și de voie bună, “se înfioară în fața satului și a sublimului”, caută cu înfrigurare adevărul și rostul trecerii prin lume a omului. Tata e zugrăvit de I. Druță ca un erou ce adună în sine acele valori spirituale acumulate de popor timp de secole și pe care le vrea cu toată energia ce o mai are să le vadă înfiorate și în modul de trai al celor șase copii ai lui. Episodul bolii Tatălui e o nuvelă aparte, dar cât el stă la pat vine numai fiica Marinca. “*Din șase, câți suntem a crezut în telegramă numai biata Marinca. Știe carte puțină și crede orbește în tot ce-i scris pe hârtie*”.

Marinca e un motiv – personaj aparte, ea e purtătoarea dorului de părinți e mai aproape de matricea stilistică, fiindcă numai ea răspunde prompt la dorul părinților. Dar de ce n-o poate suporta Tata pe fiica sa Marinca? Poate că e o

fire mai sensibilă, că e mai pătrunsă de dorul de părinți? Într-un “cordon ombical” acest motiv (dorul de părinți) ce va domina întreaga nuvelă va constitui de comportament a eroilor. Prin aceasta va verifica autorul și calitățile de adâncime a personajelor. Bătrânul are criteriile lui de evaluare a valorilor umane. Și în cazul relațiilor lui cu Marinca prozatorul de la bunul început îl surprinde în postura de “om îndărătnic” în felul lui de a fi, de a gândi, de a se înfățișa lumii.

Tata pare a fi un om “anapoda” până la un punct, om care-și trăiește viața lui, nu apreciază gesturile fetei, care purtatul de dorul vetrei părintești vine foarte des să-i viziteze: *“Tata n-o prea iubește. Cu vreo 20 de ani în urmă, măritând-o într-un sat vecin, tata a rămas mirat că Marinca nu prinde rădăcini în satul acela. Cât a ocărât-o el, dacă zădarnică i-a fost ocara – până acum nu-și poate uita Marinca satul copilăriei sale. Vine des, vine după poame, după voie bună, după minciuni. Și tocmai venirile astea nesocotite tata nu i le poate ierta. Oricum și oriunde ar fi mutată sămânța neamului nostru, ea trebuie să prindă rădăcini. Așa crede tata că ar trebuie să fie, dar firește, nu-i totdeauna întocmai așa”*.

Din perspectiva lui Gh. Mazilu, aducerea în prim plan a mării poezii și dureri a vieții, această operă înseninează poetic dramele existenței omenești. Atitudinea lirico-poetică nu “îndulcește sensurile melancolico-nostalgice ale vieții”, ci redimensionează tăria omenescului, îi conferă vigoare și splendoare. La un moment dat acest motiv (dorul) metamorfozându-se într-un imbold îi mobilizează, le explodează liniștea, dorind să afle, să le ceară socoteala de ce nu mai vin: *“– Dacă-i așa vorba, las'că mă reped chiar eu la dânsii. Să-i întreb cum vine asta...”*.

Tatăl va întreprinde o călătorie întru a-și vizita fiii. Spectacolul acestei călătorii de o savoare surprinzătoare predispunându-l pe cititor la meditații grave asupra destinului uman. Eroul recapătă liniștea sufletească necesară numai după vizitarea feciorilor la domiciliu – o vizită – examinare vredniciei noilor ramuri ale arborelui genealogic. Însă nu toți urmașii s-au dovedit a fi exemplari în plan moral-etic (Nicolai, fiul), dar în linii mari bătrânul a avut tot temeiul să se simtă mulțumit. Pe parcursul operei se poate observa că fiecare fiu se dovedește a fi un personaj distinct cu trăsături morale pronunțate, purtător de mesaj etic important.

Primul, Andrei, *“e cărunt, are copii de însurat...Totuși când pornește să ne vadă, tata începe de fiecare dată cu Frumușica, pentru ca să stea de vorbă cu un om deștept și cuminte, ce drag îi este ca lumina ochilor”*. Andrei era serviciu la atelierul de reparație a tehnicii agricole. Un fiu chemându-l acasă, el trece pe la magazin, cumpără ceva “de-ale gurii” și o cămașă albă, “cadou dar, totodată dragostea și respectul ce i-l poartă tatălui. Apoi o noapte întregă stau la masă – tatăl și fiul, secondați de noră, nepoți și vecini, încât Tatăl rămâne bucuros de o asemenea primire”: *“O bună jumătate de noapte, până aproape de zori, tata stă în capul mesei, împodobit în cămașă albă pe care ia cumpărat-o Andrei”*.

Odată cu venirea părintelui în sufletul lui Andrei reînvie dorul față de copilărie, față de satul natal, de mama, astfel realizându-se o conexiune și mai puternică dintre tată și fiu: *“Furat de gânduri, Andrei începe de odată a îngâna: Bate vântul valurile/ Pe deasupra casei mele...”*

Tata tresare. Era cântecul lui drag de pe vremuri, moștenit de la părinții săi, iar aceia, la rândul lor, tot îl moșteniseră...”.

Cel de-al doilea fiu, Nicolai, e cu totul altă fire: *“Nicolai e magazinier de zahăr, iar dulcele mai rămâne a fi o slăbiciune a moldovenilor. Ce-i drept, cu toată averea lui, noi trecem rar de tot pe la dânsul. Nu s-a plâns niciodată că i s-ar fi făcut dor de noi. De venim singuri nepoștiți, în casa lor începe sfada. Pe cât de mult îi place lui Nicolai să se plângă de sărăcie, pe atât nevastei lui îi place să se fudulească cu toate cu câte le are”*.

De aici se poate deduce ruperea relațiilor dintre Nicolai și ceilalți frați, ceea ce duce la înstrăinarea și respingerea lui de către ceilalți, și lipsa lui de ospitalitate, caracteristică moldovenilor. Prin detaliile concludente, I. Druță plămăiește un personaj memorabil. În primul rând, Nicolai “varsă...la picioarele bătrânului un sac de vechituri”, îl pune pe tata la lucru, îi așterne să doarmă la bucătărie, îi ia cuțitul nou, dându-i în schimb o “ruginitură”, iar la despărțire vorbește cu diferiți oameni, uitând de bătrân “abia când autobusul pornea de lângă gărișoară, și-a adus aminte de el și, văzându-l urcat, i-a făcut cu mâna în semn de drum bun”.

În comparație cu Andrei, Nicolae e mult mai distant, el nu simte legătura sufletească ce ar trebui s-o simtă față de părintele său. Amintindu-și de copilărie el îi face numai reproșuri tatei acuzându-l de tot ce-l “doare”: *“Anii lăsați undeva departe de tată și un fecior au fost ani grei, și prin valurile de amintiri răsar așchii de obidă, înțepături ce nu se uită, vorbe otrăvite, ce n-au fost spuse. Tata cerne amintirile alegând numai ce-a fost bun. Nicolae socotindu-se cel mai obidit dintre noi, nu le cerne. Începe a-l înfrânge pe bătrân cu vorba”*.

“Testul” dorului de părinți a lui Anton e realizat de tata prin intermediul copturilor trimise de mamă. Ele (copturile) sunt mediatoarele copilăriei și prezentului.

“Ajunse aici în miezul pădurii, copturile mamei par o minune cerească și Anton se bucură grozav:

- *Săraca mamă... Ea le-a copt?*
- *Ea, cine altul... O mai ții minte?*
- *Dacă o visez, vreo jumătate de an o țin minte. Apoi iar o uit.*

De ospitalitatea lui Anton, tata la fel e mulțumit, însă totuși simte o ușoară înstrăinare, căci “pădurea l-a furat pe Anton”:

- *De și-ar primi, dragul tatei toți copiii așa cum m-ai primit tu, n-ar mai fi supărare pe lume...”*

Pe parcursul nuvelei tata e reprezentat ca un personaj ce poartă în suflet dragostea nemărginită față de copii și față de legătura cu tradițiile poporului. Concret și plastic e reprezentat și Serafim. Tata se mândrește cu fiul cel mai mic, mai ales când acela îi cere sfatul în privința însurătorii. El se simte foarte stingherit când trebuie să accepte bani de la “studentul” familiei, însă la fel e satisfăcut de ospitalitatea fiului. *“Noaptea târziu Serafim își face lecțiile la-o lumină scăzută, iar tata stă culcat într-un pat studențesc și licăresc a mirare, a fericirii ochii bătrânului. Se gândește tata: ca să vezi ce drac de băiat a crescut el la casă”*.

Călătoria tatălui se încheie cu vizitarea fiului scriitor, adică naratorul, care lipsește și nu e de găsit nicăieri.

“Și i-am spus, și i-am scris de atâtea ori că sunt plecat la Moscova – bătrânul se face a nu pricepe vorbele mele și cum vine la Chișinău începe a mă căuta”.

Pe parcursul “călătoriei” bătrânul îi vede pe fiecare pe unde mai bucuroși, pe unde mai puțin bucuroși. Dar problema e că toată mișcarea de a-și vedea copiii, de-a pătrunde în destinul lor și a înțelege că fiecare își are un destin aparte și că acest destin nu e neapărat unul de mare fericire, că viața omului totdeauna contradictorie.

O particularitate importantă a nuvelei e “îngemănarea organică a lirismului cu dramatismul”. Principala sursă a dramatismului e îmbătrânirea părinților, accentuată puternic de înstrăinarea fiilor de casa părintească, înstrăinare vădită nu numai în cazul lui Nicolae și al lui Anton. În lumina acestui dramatism se afirmă cu toată gravitatea mesajului etic al operei: necesitatea dragostei copiilor pentru părinți și invers.

Îndrăgostit de eroii operei sale, I. Druță vorbește de ei cu compasiune prezentându-i ca purtători ai credințelor neamului, ca deținători ai tradițiilor lui. Preocupat de pitorescul moral al personajelor, I. Druță le-a urmărit problemele în contact cu marile întrebări existențiale ale umanității – viața, moartea, trecerea omului, dragostea (dorul), rezistența umană.